

ระบบตุลาการในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไทย

The Judicial System in Justice Process of the Thai Sangha

พระมหาสุชาติ ธรรมกาโม¹ พระครูสุภัทรกิจจานุกการ² และฉัตรชัย แนวพญา³
Phramaha Suchat Dhammakamo, Phrakhru Suphatthakitjanukarn and
Chatchai Naewphaya

Received: March 27, 2022

Revised: April 22, 2022

Accepted: May 07, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มุ่งอธิบายถึงระบบศาลและตุลาการ ของกระบวนการยุติธรรม คณะสงฆ์ ภายใต้กฎหมายเถรสมาคมและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2535 โดยนำเสนอลักษณะการปกครองของคณะสงฆ์ ระบบศาล พยานหลักฐานและการแสวงหาความจริงในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ รวมถึงการวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่างการปกครองกับระบบตุลาการคณะสงฆ์ กล่าวถึงระบบการรวมอำนาจ คือ อำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการ เข้าไว้ในตำแหน่งเจ้าคณะปกครองเพียง ตำแหน่งเดียว ซึ่งเจ้าคณะปกครองจะมีอำนาจบริหาร ในขณะที่เดียวกัน สามารถออกคำสั่ง ทางการปกครอง และทำหน้าที่ตุลาการคณะสงฆ์โดยตำแหน่งพร้อมกัน เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว ในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งนี้ การปกครอง หรือการพิจารณาคดี รวมถึงการลงนิคหกรรม (ลงโทษ) พระภิกษุ จึงเป็นไปเพื่อการรักษาเสถียรภาพทางอำนาจในการปกครอง มากกว่าการพิจารณา อย่างตรงไปตรงมา ดังนั้น หากมีการแยกอำนาจตุลาการออกจากเจ้าคณะปกครอง ให้แก่รอง เจ้าคณะปกครอง ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมาย สามารถปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้า คณะปกครองได้ ถือเป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของเจ้าคณะปกครอง และเพิ่มบทบาทการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ ให้แก่รองเจ้าคณะปกครองมากขึ้น การถ่ายโอนอำนาจนั้นอาจเป็นไปได้ ยาก แต่หากมีการผลักดันจากเจ้าคณะปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจเกิดขึ้นได้ใน อนาคต

¹⁻³ วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chonburi Buddhist College

Corresponding author, e-mail: Whosyourd463@gmail.com

คำสำคัญ: ระบบตุลาการ, กระบวนการยุติธรรม, คณะสงฆ์ไทย

Abstract

This academic article aims to explain the court system and the judiciary of justice process of Thai Sangha under the Sangha Supreme Council of Thailand and the Sangha Act B.E. 2505, amendment (NO. 2), B.E. 2535. It presents the characteristics of the Sangha's governance, the court system, evidence and truth-seeking in the Sangha's justice process including the analysis of the relationship between the government and the judicial system of the Sangha and discussing the system of centralization, namely executive, legislative and judicial powers into a single ruling primate position which the primate will have executive power. Meanwhile, he can issue administrative orders and served as a judge of the Sangha at the same time in order to speed up the performance of duties. However, administration or trial including Niggahakamma (punishment) are intended to maintain the stability of the government power rather than direct consideration. Therefore, if the judicial power is separated from the primate to the deputy primate who is considered an official under the Code of Law. He can perform duties on behalf of the ruling primate. It is considered to lighten the burden of the ruling primate and increase the role of Sangha affairs administration to the deputy primate to rule more. The transfer of power may be difficult. If there is a push from the ruling primate and related agencies, it may occur in the future.

Keywords: Judicial System, Justice Process, Thai Sangha

บทนำ

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยนับถือในอยู่ปัจจุบัน โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขในฝ่ายสังฆมณฑล มีพระภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา เป็นประชากร มีพระธรรมวินัยเป็นกฎหมาย มีศาสนสถานเป็นดินแดนอาณาเขต และมหาเถรสมาคม เปรียบเสมือนรัฐบาลคอยบริหารจัดการ ดังนั้น ทางฝ่ายศาสนจักรเอง เมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้นจึงมีการก่ออาชญากรรม (Crime) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ (Phenomenon) ปกติทางสังคมอย่างหนึ่ง แม้ว่าโดยทั่วไปแล้วผลของอาชญากรรมจะก่อให้เกิดความเสียหาย รวมถึงความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นกับส่วนรวม แต่ก็ไม่มีสังคมใดที่ไม่เคยเกิดปัญหาอาชญากรรม ด้วยเหตุที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Human being is social animal) ซึ่งการอยู่รวมกันเป็นสังคมของพระภิกษุนั้นล้วนต้องมีความขัดแย้งและการกระทำผิดเกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการกำหนด

กฎเกณฑ์บางอย่างขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบมาตรฐานช่วยในการควบคุมพฤติกรรมของพระภิกษุ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับและอยู่ร่วมกับฝ่ายอาณาจักรได้อย่างสันติ ดังที่ราชบัณฑิตกฤตภาษาละตินกล่าวว่า “ที่ใดมีมนุษย์ ที่นั่นมีสังคม ที่ใดมีสังคม ที่นั่นมีกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ ที่ใดมีมนุษย์ ที่นั่นจึงมีกฎหมาย” (กฤษณา แสงเจริญทรัพย์, 2559)

ดังนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 นี้ใน มาตรา 15 ตรี (5) ได้ให้อำนาจมหาเถรสมาคมในการตรากฎหมายเถรสมาคม ออกข้อบังคับ ระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมายฝ่ายอาณาจักรและพระธรรมนูญ เพื่อควบคุมพฤติกรรมของพระภิกษุ ทั้งนี้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2535 นี้ ตามความในมาตรา 20 ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค โดยมีเจ้าคณะปกครองในระดับชั้นต่าง ๆ เป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยในแต่ละเขตปกครอง โดยลักษณะอำนาจฝ่ายบริหาร ทั้งนี้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับ (พ.ศ. 2505 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) ในมาตรา 25 ให้อำนาจมหาเถรสมาคมหรือเจ้าคณะปกครอง สามารถวินิจฉัยข้อพิพาทและพิพาทกลางโทษแก่พระภิกษุได้บังคับบัญชาที่ประพฤติผิดระเบียบของคณะสงฆ์ หรือพระธรรมนูญ เพื่อความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ ปราบปรามการผิดดังกล่าวเป็นที่มาของอำนาจ 3 อย่าง คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ที่ถูกควบรวมไว้ที่บุคคลเพียงกลุ่มเดียว ซึ่งนอกจากมหาเถรสมาคมจะควบรวมอำนาจทั้ง 3 ไว้แล้ว เมื่อพิจารณาในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กำหนดให้เจ้าคณะปกครองในแต่ละระดับ นอกจากจะมีอำนาจในการปกครองตามเขตปกครองของตนแล้ว ยังมีอำนาจออกคำสั่งทางปกครองใช้ควบคุมพระภิกษุ-สามเณรในเขตปกครอง และมีอำนาจระงับอธิการกรรม(พิจารณาข้อพิพาท) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม (พิจารณาลงโทษ) เมื่อมีข้อพิพาท หรือการกระทำความผิดของพระภิกษุ ในเขตรับผิดชอบของตน จึงทำให้เจ้าคณะปกครอง นอกจากจะมีหน้าที่ทางการปกครองแล้ว ยังเป็นตุลาการคณะสงฆ์โดยตำแหน่ง จึงเกิดปัญหาที่ว่า คณะสงฆ์ที่ทำหน้าที่ตุลาการ จะมีความรู้ความสามารถทางกฎหมายสงฆ์และกฎหมายบ้านเมืองเพียงพอที่จะวินิจฉัยความผิดที่เกิดขึ้นเพียงใด กฎเกณฑ์ที่มีอยู่เพียงพอในการพิจารณาช่วยเหลือระหว่างที่พระสงฆ์ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดนั้น ให้ได้แก่ต่างหรือต่อสู้อุคติเพียงพอหรือไม่ ในเมื่อการเข้ามาทำหน้าที่ตุลาการคณะสงฆ์นั้น ได้มาโดยตำแหน่ง ไม่ใช่มาจากความรู้ ความสามารถ หรือความชำนาญเฉพาะด้านของตุลาการ (ราชกิจจานุเบกษา, 2535)

ดังนั้น อำนาจตุลาการที่เจ้าคณะปกครองได้มาโดยตำแหน่งนั้น จึงส่งผลกระทบต่อกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ที่ทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินการ เนื่องจากภาระงานของเจ้าคณะปกครองมีมาก ผวนวกกับอายุที่เพิ่มขึ้นตามตำแหน่งทางการปกครอง ขาดความเชี่ยวชาญทางเทคนิคการใช้การวิเคราะห์กฎหมาย และเวลาในการทบทวนตัวบทกฎหมายที่ควรรู้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้พระภิกษุที่ถูกดำเนินคดีทางอาญาต้องถูกสละสมณะเพศ และไม่สามารถปฏิบัติกิจของสงฆ์ได้ดั้งเดิม (พระมหาเสาร์คำ ธมมธีโร และภัสสนันท์ พวงเถื่อน, 2563) ทั้งที่มี

ช่องทางหรือข้อกฎหมายที่สามารถช่วยให้พระภิกษุไม่ต้องสละสมณะเพศ และสามารถกลับมาปฏิบัติกิจของสงฆ์ได้ ผู้เขียนจึงต้องการเสนอแนวทางในการแยกอำนาจตุลาการ ออกจากอำนาจฝ่ายบริหาร เพื่อความสะดวก รวดเร็ว ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม และการจะได้อำนาจตุลาการที่มีคุณสมบัติตรงตามภาระหน้าที่ต่อไปในอนาคต

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

การปกครองคณะสงฆ์ ดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 ซึ่งมีการกระจายอำนาจออกตามสายการบังคับบัญชา โดยมาตรา 15 ตรี (5) กำหนดให้มหาเถรสมาคม สามารถตราระเบียบ ข้อบังคับ เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง และพระธรรมวินัย เพื่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย โดยระเบียบที่มีบทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์มากที่สุด 2 ฉบับ คือ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ซึ่งผู้เขียนสามารถสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ระบุไว้ในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่ง การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ 5 ตำแหน่ง ประกอบด้วย เจ้าคณะใหญ่หนกลาง (ภาคกลาง) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ (ภาคเหนือ) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ (ภาคใต้) และเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติ (ธรรมยุติกนิกายทุกภาค) และรูปแบบที่สอง การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค 4 ประเภท คือ 1) เจ้าคณะภาค มีจำนวน 18 ภาค 2) เจ้าคณะจังหวัด โดย 1 ภาคจะมีจำนวน 4-6 รูป ขึ้นอยู่กับความกว้างของพื้นที่แต่ละภาคการปกครอง 3) เจ้าคณะอำเภอ และ 4) เจ้าคณะตำบล ซึ่งเจ้าคณะระดับอำเภอ กับเจ้าคณะตำบล จะมีจำนวนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความกว้างพื้นที่และจำนวนวัดในเขตปกครองนั้น ๆ

2. อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะปกครอง ตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ข้อ 10, 15, 20 และ 25 โดยสรุป คือ (1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช (2) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี (3) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยในเขตปกครอง (4) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะในเขตปกครองให้เป็นไปโดยชอบ (5) ควบคุมผู้บังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือ อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่

ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย และ(6) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

3. คุณสมบัติทั่วไปของเจ้าคณะปกครองสงฆ์ ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ข้อ 6 ระบุว่า กล่าวคือ (1) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง (2) มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง (3) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย (4) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ (5) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ (6) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยข้อยกโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน และ (7) ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

4. จริยาพระสังฆาธิการ (จรรยาบรรณของผู้ปกครองสงฆ์) ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ข้อ 44 ถึงข้อ 51 ระบุว่า (1) ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎหมายเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชสังวรและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด (2) ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้นให้เสนอความเห็นทัดทานคำสั่งได้ (3) ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันสมควร (4) ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร (5) ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง (6) ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะ และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ (7) ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา (8) ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

5. การออกจากตำแหน่งทางการปกครอง ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ข้อ 36 กล่าวคือ (1) ถึงมรณภาพ (2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ (3) ลาออกจากตำแหน่ง (4) ย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ (5) ยกเป็นกิตติมศักดิ์ (เกษียณเมื่อมีอายุ 80 ปี) (6) รับตำแหน่งหน้าที่เจ้าคณะหรือรองเจ้าคณะอื่น (7) ให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ (8) ถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ (9) ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

กล่าวโดยสรุป กฎหมายเถรสมาคมทั้ง 2 ฉบับ มีการทำงานร่วมกับอย่างเป็นระบบ โดยให้กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เน้นไปที่โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นแบบส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และกำหนดเจ้าคณะปกครองในแต่ละชั้น ขึ้นมาเพื่อปฏิบัติงาน หรือรับคำสั่งตามสายการบังคับบัญชา (Chain of Command) มีลักษณะการสั่งการแบบแนวตั้ง (Vertical Authority) โดยการรวมอำนาจทั้ง 3 คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจอตุลาการ ให้อยู่กับตำแหน่งเจ้าคณะปกครองเพียงตำแหน่งเดียว (Centralization) สามารถออกคำสั่งทางปกครองเพื่อนำมาใช้ในการ

ปกครองคณะสงฆ์ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาของตน และมีโทษสำหรับพระภิกษุที่ฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตาม และกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นตัวกำหนดคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับตำแหน่ง เพื่อให้เจ้าคณะปกครองที่เข้ามาปฏิบัติงานมีความรู้ความสามารถตรงตามหน้าที่ จรรยาบรรณที่ควรรักษาให้เคร่งครัด เพื่อไม่ให้เจ้าคณะปกครองใช้อำนาจเกินกว่าเหตุ และการออกจากตำแหน่งของเจ้าคณะปกครอง กรณีที่เกิดความผิดพลาดในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งมีโทษสูงสุดถึงการถอดถอนออกจากหน้าที่

โครงสร้างระบบศาลของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

ระบบศาลในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์เป็นการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ หรือคดีความในคณะสงฆ์ ซึ่งเดิมเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะวินัยธร และเพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความเรียบร้อยจึงให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะปกครองเป็นผู้ดูแล ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 25 ที่บัญญัติให้มหาเถรสมาคม มีอำนาจ ตรากฎมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงนิคหกรรม หรือการลงโทษ เป็นไปโดยถูกต้องสะดวกรวดเร็วและเป็นธรรม มหาเถรสมาคมอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ตรากฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม โดยแบ่งอำนาจการพิจารณาในชั้นศาลของคณะสงฆ์ เป็น 3 ชั้น คือ

การพิจารณาชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสที่พระภิกษุผู้ถูกฟ้องสังกัดอยู่ เป็นผู้ชี้ขาดในคดี ถ้าผู้ถูกฟ้องเป็นเจ้าอาวาสวัดหรือเจ้าคณะ อำนาจชี้ขาดจะเป็นของเจ้าคณะ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ที่เหนือขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง มีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยความผิด และความผิดต้องเป็นโทษสละสมณเพศเท่านั้น จึงจะส่งเข้าสู่ชั้นอุทธรณ์ได้

การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครอง ที่มีตำแหน่งสูงกว่าผู้พิจารณาในชั้นต้น เช่น ชั้นต้นมีเจ้าคณะตำบลเป็นองค์ตุลาการ ชั้นอุทธรณ์ ต้องให้เจ้าคณะอำเภอเป็นองค์ตุลาการ ซึ่งมีศักดิ์สูงกว่าเจ้าคณะตำบล เป็นต้น และความผิดต้องเป็นโทษสละสมณเพศเท่านั้น รวมถึงชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์มีความเห็น หรือคำวินิจฉัยไม่ตรงกัน จึงจะสามารถส่งเข้าสู่ชั้นฎีกาได้

การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม เป็นผู้ชี้ขาด โดยทำการแต่งตั้งตุลาการขึ้นมา 1 รูป ตามที่เห็นสมควรจากกรรมการมหาเถรสมาคม 12 รูป ทั้งนี้ คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิคหกรรมไม่ว่าผลของการพิพากษาจะออกมาในรูปแบบใดให้เป็นอันถึงที่สุดของข้อพิพาทนั้น ๆ (มหาเถรสมาคม, 2521)

ส่วนของการได้มาซึ่งตุลาการคณะสงฆ์ ผู้เขียนจะแบ่งที่มาออกเป็น 2 แหล่ง คือ (1) ตุลาการชั้นต้น และตุลาการชั้นอุทธรณ์ ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้ระบุถึงหน้าที่ของเจ้าคณะปกครองที่ต้องวินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยในเขตปกครอง การแก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะในเขตปกครองให้เป็นไปโดยชอบ และควบคุมผู้บังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอด

ถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือ อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย ดังนั้น เจ้าคณะปกครองตั้งแต่ ชั้นเจ้าคณะหนลงมาจนถึงเจ้าคณะตำบล ถือเป็นตุลาการคณะสงฆ์โดยตำแหน่ง มีอำนาจในการชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในเขตปกครองของตน และ (2) ตุลาการชั้นฎีกา ให้อำนาจมหาเถรสมาคมเป็นตุลาการคณะสงฆ์ ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ 26 บัญญัติว่า การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม ซึ่งเกณฑ์ในการนำกรรมการมหาเถรสมาคมมาเป็นตุลาการนั้น จำเลยต้องยื่นอุทธรณ์ผ่านการพิจารณาชั้นต้น และชั้นอุทธรณ์ ตามเงื่อนไข จึงจะเข้าสู่ชั้นฎีกาได้ อีกหนึ่งกรณีคือ จำเลยมีตำแหน่งตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ขึ้นไป จะไม่มีการพิจารณาชั้นต้น หรือชั้นอุทธรณ์ การพิจารณาจะถูกเริ่มจากชั้นฎีกาเท่านั้น จึงถือว่าวินิจฉัยกันเพียงศาลเดียว เหมือนการวินิจฉัยความผิดของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่มีเพียงชั้นฎีกาเท่านั้น

โดยสรุป กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ภายใต้กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม แบ่งการพิจารณาเป็น 3 ชั้น คือ การพิจารณาชั้นต้น การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ และการพิจารณาชั้นฎีกา โดยตุลาการผู้มีหน้าที่ชี้ขาดข้อพิพาทจะต้องมีตำแหน่งสูงกว่าจำเลย และข้อพิพาทที่จะมีสิทธิอุทธรณ์ขึ้นชั้นต่อไปต้องมีโทษสละสมณะเพศ (ครุโทษ) และคณะพิจารณามีความเห็นที่แย้งกัน ทั้งนี้ที่มาของตุลาการแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ตุลาการชั้นต้น และตุลาการชั้นอุทธรณ์ มาจากเจ้าคณะปกครองที่ต้องเป็นตุลาการโดยตำแหน่ง ส่วนตุลาการชั้นฎีกา เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม โดยการแต่งตั้งกันเองของมหาเถรสมาคม เพื่อมาทำหน้าที่ตุลาการ ทั้งนี้กรณีที่มีจำเลยมีตำแหน่งตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ขึ้นไป จะมีการพิจารณาเพียงชั้นเดียว คือ การพิจารณาชั้นฎีกา เนื่องจากมีเพียงมหาเถรสมาคมเท่านั้นที่มีตำแหน่งสูงกว่าเจ้าคณะใหญ่ และคำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมถือว่าเป็นที่สุด จึงทำให้การพิจารณามีเพียงชั้นเดียว คล้ายกับการพิจารณาของศาลแพ่งคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

การแสวงหาความจริงในคดีของคณะสงฆ์

“ความจริง” ในทางกฎหมายมีความสำคัญ เนื่องจากมีผลต่อการพิสูจน์การ กระทำ ความผิด ซึ่งมีหลักในการพิสูจน์ว่า “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นต้องพิสูจน์” (สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, 2549) ผู้ที่กล่าวอ้างจึงมีหน้าที่นำสืบให้ได้ตามที่อ้างนั้น พยานหลักฐานจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนคำกล่าวอ้างของตน ความจริงในทางกฎหมายปรากฏจากการสืบสวนสอบสวนโดยการรวบรวมพยานหลักฐาน โดยการสืบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (10) หมายถึง “การแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน ซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจหน้าที่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด” (สุวัฒน์ชัย ใจหาญ, 2530) ส่วนการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11) หมายถึง “การรวบรวมพยาน หลักฐานซึ่งอาจจะเป็นพยานบุคคล พยานวัตถุ พยานเอกสาร” (เกียรติจิตร วัจนะสวัสดิ์, 2553) ส่วนพยานหลักฐานและการ

แสวงหาความจริง ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ในชั้นศาลมีการดำเนินการภายใต้กฎหมาย
 เถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม (จิราภรณ์ อัจฉริยะประสิทธิ์ และ
 ไพบุลย์ ชูวัฒนกิจ, 2560) โดยผู้เขียนสรุปได้ดังนี้

1. พยานหลักฐานเป็นข้อมูลอันสำคัญสำหรับคณะผู้พิจารณาทุกชั้น เพื่อให้
 พยานหลักฐานเป็นเครื่องพิสูจน์ข้อเท็จจริง เป็นเครื่องวินิจฉัยชี้ขาดสร้างความยุติธรรมให้แก่
 สังคม ตามกฎหมายเธรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ 55 ระบุไว้
 3 ประเภท คือ 1) พยานบุคคล ได้แก่ บุคคลผู้เห็นเป็นพยานในกรณีต่าง ๆ ซึ่งพยานประเภทนี้
 มีไว้สำหรับเบิกความประกอบคำฟ้องของโจทก์หรือคำให้การแก้ของจำเลย โดยมีได้กำหนด
 คุณสมบัติของผู้เป็นพยานบุคคลไว้ชัดเจน 2) พยานเอกสาร ได้แก่ เอกสารที่ใช้เป็น
 พยานหลักฐาน โดยเทียบเคียงจากความในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 1 มาเป็นหลักฐาน
 บางอนุมาตรา ความว่า “กระตาดหรือวัตถุอื่นใด ซึ่งได้ทำให้ปรากฏความหมายด้วยตัวอักษร
 ตัวเลข ผัง หรือแบบแผนอย่างอื่น จะเป็นโดยวิธีพิมพ์ ถ่ายภาพ หรือวิธีอื่นอันเป็นหลักฐานแห่ง
 ความหมายนั้น” และ 3) พยานวัตถุ ได้แก่ สิ่งของใด ๆ อันเกี่ยวข้องกับกรณีนั้น ๆ อันอาจใช้
 เป็นพยานหลักฐานในกรณีนั้น ๆ ได้ (คณิต ณ นคร, 2549) ทั้งนี้ในการอ้างพยานหลักฐานนั้น ก็
 เพื่อพิสูจน์ความผิด หรือความบริสุทธิ์ ของจำเลย ตามข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย
 (Presumption of Law) ที่ว่า “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดจนกว่า
 จะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิด” (Presumption of Innocence) (อุดม รัฐอมฤต,
 2558)

2. รูปแบบการแสวงหาความจริง ตามกฎหมายเธรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ.
 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ 34 คณะพิจารณาสามารถสืบพยานหลักฐานด้วยตนเอง
 หรือแต่งตั้งให้พระวินยาธิการเป็นตัวแทนในการสืบพยาน หากมีความเห็นว่า หลักฐานที่ปรากฏ
 อยู่ไม่เพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิด หรือความบริสุทธิ์ให้ชัดเจน ที่เรียกว่า ระบบไต่สวน
 (Inquisitorial System) ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากการใช้กฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร (Civil
 Law) และกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ตามกฎหมายเธรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่า
 ด้วยการลงนิคหกรรม ได้รับแบบและแนวคิดจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของ
 ฝ่ายอาณาจักร โดยเจ้าคณะปกครอง เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดี โดยเป็นผู้ควบคุม
 การค้นหาความจริงการรวบรวมและตรวจสอบพยานหลักฐาน สามารถแสวงหาและตรวจสอบ
 พยานของตุลาการเอง หรือแต่งตั้งให้พระวินยาธิการ (ตำรวจพระ) ทำหน้าที่แทน โดยมีอำนาจที่
 จะสืบพยานเพิ่มเติมหรือดสืบพยานเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงให้ได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด และมี
 อำนาจใช้ดุลพินิจได้กว้างขวางและยืดหยุ่นได้มาก และการพิจารณาวินิจฉัยส่วนใหญ่จะมี
 ลักษณะเป็นการดำเนินการระหว่างเจ้าคณะปกครอง (ตุลาการคณะสงฆ์) กับจำเลย โดยโจทก์มี
 บทบาทเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือเจ้าคณะปกครองในการค้นหาพยานหลักฐาน (Passive) เนื่องจาก
 ภาระในการแสวงหาพยานหลักฐานและการตรวจสอบพยานเป็นภาระของเจ้าคณะปกครอง

กล่าวโดยสรุปกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ภายใต้กฎหมายอาญา มาตรา 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม สามารถนำพยานมาใช้ในชั้นศาลได้ 3 ประเภท คือ พยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ ส่วนรูปแบบการแสวงหาความจริง ใช้ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) เนื่องจากกฎหมายที่ใช้อยู่ในรูปแบบลายลักษณ์อักษร (Civil Law) และกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ได้รับอิทธิพลจากกระบวนการยุติธรรมฝ่ายอาณาจักร บทบาทในการแสวงหาความจริงส่วนใหญ่จึงเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะปกครอง และจำเลย แต่ในส่วนของบทบาท หรือหน้าที่ของทนาย ไม่มีปรากฏให้เห็นในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์แต่อย่างใด แต่อาจใช้ไวยาจกร ในฐานะเป็นนิติกรของวัด เป็นที่ปรึกษาด้านกฎหมายได้

การปกครองกับกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงอิทธิพลของระบบการปกครองคณะสงฆ์ ที่ส่งผลต่อตัวระบบศาลของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน โดยใช้กฎหมายอาญา มาตรา 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 มาตรา 15 ตรี (5) ในการตราขึ้นเพื่อใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เป็นกรอบในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ โดยแยกเป็น 2 ส่วน คือ ระบบตุลาการตามกฎหมายอาญา มาตรา 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม และกฎหมายอาญา มาตรา 21 (พ.ศ. 2538) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ระบบการปกครองจะใช้กฎหมายอาญา มาตรา 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา มาตรา 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. ระบบศาล ถูกขับเคลื่อนด้วยกฎหมายอาญา มาตรา 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม มีการแบ่งการพิจารณาออกเป็น 3 ชั้น คือ การพิจารณาชั้นต้น การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ และการพิจารณาชั้นฎีกา โดยมีพระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสวัด ไปจนถึงกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นผู้ทำหน้าที่ตุลาการ ด้านการแสวงหาความจริงเป็นไปในลักษณะแบบระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ซึ่งนอกจากหลักฐานที่จำเลยนำมาแสดงแล้ว ยังให้อำนาจเจ้าคณะปกครองเป็นผู้แสวงหาหลักฐานด้วยตนเอง หรือมอบหมายให้พระวินยาธิการ (ตำรวจพระ) หรือคณะทำงาน เป็นผู้แสวงหาหลักฐานในการประกอบการพิจารณา ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ทั้งโจทก์ และจำเลย กฎหมายอาญาดังกล่าวก็ให้ความสำคัญการใช้ข้อมูลพยานในการประกอบการพิจารณา คือ พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ หรือแม้พยานผู้เชี่ยวชาญ

2. ตุลาการ หรือผู้ทำหน้าที่พิจารณา ถูกขับเคลื่อนด้วยกฎหมายอาญา มาตรา 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า นอกจากเจ้าคณะปกครองในแต่ละชั้น จะมีอำนาจเกี่ยวกับการปกครองแล้ว อำนาจหน้าที่อันได้รับจากกฎหมายอาญา มาตรา 23 นี้ ยังทำให้เจ้าคณะปกครองในระดับชั้นต่าง ๆ สามารถวินิจฉัยการลง

นิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัย หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมาย อย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม รวมถึงแก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะปกครองให้เป็นไปโดยชอบ ทำให้พระภิกษุระดับเจ้าคณะปกครอง ที่มาจากการแต่งตั้งและมีอำนาจเป็นตุลาการโดยตำแหน่ง เมื่อมีข้อขัดแย้ง หรือข้อร้องเรียนเกิดขึ้น

3. คุณสมบัติและจริยธรรมของตุลาการ ถูกขับเคลื่อนด้วยกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เพราะเหตุว่า เจ้าคณะปกครอง ก็คือ พระสังฆาธิการ และถือเป็นตุลาการตามอำนาจที่กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้กำหนดไว้ ดังนั้น จึงถือว่าคุณสมบัติ และจริยธรรมของพระสังฆาธิการ ที่ระบุไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับนี้ ก็จัดเป็นคุณสมบัติและจริยธรรมของตุลาการคณะสงฆ์ด้วยเช่นกัน และในการได้มาซึ่งตุลาการตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับนี้ เป็นการได้มาโดยการแต่งตั้ง (Appointment) ซึ่งเจ้าคณะปกครองที่มีตำแหน่งสูงกว่า จะทำการคัดเลือก และเสนอรายชื่อให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้ลงนามเห็นชอบเพื่อทำการแต่งตั้งขึ้น โดยมีอายุพรรษาเข้ามาเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือก จึงถือว่า การแต่งตั้งมีการให้ความสำคัญแก่ตัวบุคคลมากกว่าความสามารถที่เหมาะสมแก่ตำแหน่ง

4. การลงนิกหกรรม (การลงโทษ) ถูกขับเคลื่อนด้วยกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิกหกรรม และกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 21 (พ.ศ. 2538) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ได้กล่าวถึงโทษที่ได้รับหลังจากการพิพากษาของฝ่ายตุลาการคณะสงฆ์ ซึ่งมีทั้งความผิดที่เกิดจากพระวินัย คำสั่งทางปกครองคณะสงฆ์ และความผิดทางฝ่ายบ้านเมือง ซึ่งโทษที่หนักที่สุด คือ การให้สละสมณเพศ และในกรณีที่ไม่ยอมรับนิกหกรรม (โทษ) จากคณะสงฆ์ จำเลยจะต้องรับโทษทางอาญาร่วมด้วย เนื่องจากกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิกหกรรม ระบุว่า ผู้ที่ฝ่าฝืนคำวินิจฉัยของตุลาการคณะสงฆ์ ถือเป็นความผิดไม่ว่า โทษที่จะได้รับจะต้องสละสมณเพศหรือไม่ หากคำวินิจฉัยสิ้นสุดลงแล้วและไม่ยอมรับ ต้องสละสมณเพศ และรับโทษทางอาญาจำคุกไม่เกิน 1 ปี ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 มาตรา 43

5. การรักษาจริยาพระสังฆาธิการ รูปแบบการถ่วงดุลอำนาจ เพื่อมิให้เจ้าคณะปกครองใช้อำนาจเกินขอบเขต ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ หมวดจริยาพระสังฆาธิการ (จรรยาบรรณผู้ปกครอง) ข้อ 45 ที่พระสังฆาธิการต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ถึงแม้ว่าจะสามารถทัดทานคำสั่งได้ แต่ในทางพฤตินัยก็ยังไม่ปรากฏให้เห็น ถือเป็นช่องว่างอย่างหนึ่ง ที่ทำให้เจ้าคณะปกครองชั้นสูงเข้ามาแทรกแซงการพิจารณาของตุลาการได้ เมื่อผู้บังคับบัญชาชั้นสูงมีดุลยพินิจอย่างไร ตุลาการคณะสงฆ์ก็จำต้องวินิจฉัยให้สอดคล้องกับดุลยพินิจนั้น ๆ ผลจากการถูกแทรกแซงทำให้ตุลาการวินิจฉัยคดีโดยไม่ละเอียด ทั้งนี้มาจากคณะสงฆ์ปฏิบัติตามสายการบังคับบัญชา และเข้ารับตำแหน่งด้วยการแต่งตั้ง ทั้งมีการร่วมอำนาจการปกครอง อำนาจนิติบัญญัติ

และอำนาจตุลาการ เข้าไว้ที่เจ้าคณะปกครองเพียงตำแหน่งเดียว จึงมีการถูกแทรกแซงอำนาจได้ง่าย

จากข้อมูลข้างต้นผู้เขียนจึงวิเคราะห์ต่อว่า อิทธิพลจากระบบการปกครองคณะสงฆ์ทำให้เกิดกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมทั้งระบบศาลแบบไต่สวน มีตุลาการและพระวินยาธิการ (ตำรวจพระหรือผู้ควบคุมกฎ) ที่ทำหน้าที่ในการป้องปรามปราบปรามพระภิกษุที่มีความประพฤติไม่เหมาะสม แต่ทั้งนี้ในทางกลับกันตุลาการที่เข้ามามีบทบาท ซึ่งขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นกลับไม่ได้มีการระบุถึงคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางกฎหมายโดยตรง ทำให้คุณสมบัติที่ตุลาการควรจะมีนั้นขาดหายไป เช่น ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายฝ่ายอาณาจักร ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายวิธีสบัญญัติ เป็นต้น ในส่วนการได้มาซึ่งตุลาการเป็นไปในลักษณะการแต่งตั้งตามคุณสมบัติ ให้ความสำคัญกับตัวบุคคล ซึ่งมีอายุพรรษาเข้ามาเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่จะพิจารณาแต่งตั้งตำแหน่งของคณะสงฆ์ จึงอาจเรียกได้ว่า “ระบบอาวุโส” ตามธรรมเนียมของคณะสงฆ์โดยการคัดสรรตุลาการ จะให้ความสำคัญแก่ตัวบุคคลมากกว่าคุณสมบัติเฉพาะด้าน เมื่อพระภิกษุที่เข้ามาเป็นตุลาการถูกแต่งตั้งจากเจ้าคณะปกครองที่มีตำแหน่งสูงกว่า การปฏิบัติงานจะเป็นไปตามหน้าที่ และส่วนหนึ่งเป็นไปตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา โดยผู้ใต้บังคับบัญชาที่ถูกแต่งตั้งมาเป็นคนปฏิบัติตามคำสั่ง เนื่องจากถูกแต่งตั้งมาจากยศที่สูงกว่า เมื่อเวลาผ่านไปจึงอาจเรียกได้ว่า “ระบบอุปถัมภ์”

ดังนั้นการปฏิบัติงาน หรือการตัดสินใจพิพาท จึงอาจเป็นไปเพื่อความพึงพอใจของผู้บังคับบัญชาส่วนหนึ่ง และขาดเอกภาพในการปฏิบัติงาน ซึ่งไม่ควรเกิดขึ้นกับพระภิกษุผู้ทำหน้าที่ตุลาการ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น คือ ขั้นตอนการชี้ขาดข้อพิพาทพระภิกษุผู้เป็นจำเลย ซึ่งความผิดบางประเภทเป็นที่ถูกกล่าวถึงมากในโลกโซเชียลมีเดีย (Social Media) ทำให้ถูกพิพากษาลงนิคหกรรมที่ร้ายแรงอยู่เสมอ เพื่อรักษาความเชื่อมั่น ความมั่นคง และความสงบเรียบร้อยที่อาจมีต่อการปกครองของคณะสงฆ์ โดยละทิ้งขั้นตอนที่ควรดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ และในบางกรณีที่มีคดีอาญาร่วมด้วย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 มาตรา 29 และ 30 ที่ให้อำนาจพนักงานสอบสวน อัยการ และศาล มีอำนาจควบคุมตัวพระภิกษุให้สละสมณเพศ หากต้องการควบคุมตัวไว้ ทำให้พระภิกษุไม่สามารถกลับมาทำกิจวัตรของสงฆ์ได้ตามปกติ ซึ่งเจ้าคณะปกครองสามารถใช้เทคนิคของกฎหมายเพื่อช่วยเหลือหรือนำจำเลยมาควบคุมที่ศาสนสถานได้

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์การปกครองคณะสงฆ์และกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ โดยปัจจุบันอำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการ เจ้าคณะปกครองมีบทบาทสำคัญเพียงผู้เดียว ในการดำเนินการ หรือสั่งการตามกฎหมายระเบียบและดุลยพินิจ การได้มาซึ่งเจ้าคณะปกครองเป็นไปในรูปแบบ “ระบบอาวุโส” ตามธรรมเนียมของคณะสงฆ์ โดยให้

ความสำคัญกับตัวบุคคลมากกว่าความสามารถ เจ้าคณะปกครองส่วนใหญ่จึงมีความรู้ความสามารถไม่เพียงพอต่อการทำหน้าที่ตุลาการ ทำให้การปฏิบัติงานถูกแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชาชั้นสูง และปฏิบัติงานเพื่อสนองคำสั่งของผู้บังคับบัญชาที่แต่งตั้งมา ผู้เขียนจึงเสนอให้มีการแยกอำนาจตุลาการออกจากอำนาจบริหาร ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 มาตรา 45 “พระภิกษุที่มีตำแหน่งทางการปกครอง ถือเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา” ซึ่งตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ไม่เพียงแต่เจ้าคณะปกครองเท่านั้นที่เป็นเจ้าพนักงาน แต่ยังรวมถึงรองเจ้าคณะปกครองด้วยที่สามารถเข้ามาทำหน้าที่แทนเจ้าคณะปกครอง

ดังนั้น อำนาจตุลาการสามารถกระจายให้แก่พระภิกษุตำแหน่งรองเจ้าคณะปกครองในแต่ละชั้นปฏิบัติหน้าที่แทนได้ ซึ่งนอกจากจะช่วยลดภาระงานของเจ้าคณะปกครองแล้วยังทำให้รองเจ้าคณะปกครองเข้ามามีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์มากขึ้น ซึ่งการสรรหาพระภิกษุที่จะเข้ามารับตำแหน่งรองเจ้าคณะปกครอง เพื่อเป็นตุลาการคณะสงฆ์ ยังสามารถเพิ่มคุณสมบัติที่แตกต่างจากเจ้าคณะปกครองได้ เช่น ความรู้ความสามารถทางด้านกฎหมายทางฝ่ายอาณาจักร การสำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย จากมหาวิทยาลัยสงฆ์ชั้นนำของประเทศ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถคุณสมบัติดังกล่าว ก็มีจำนวนไม่น้อย เพียงแต่ต้องแก้ไขระเบียบให้สอดคล้องกับการถ่ายโอนอำนาจ ซึ่งการถ่ายโอนอำนาจนั้นอาจเป็นไปได้ยากและใช้เวลานาน แต่ผู้เขียนมองว่า อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต หากมีการผลักดันจากเจ้าคณะปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทสรุป

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์แบ่งระบบศาลออกเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา มีเจ้าคณะปกครองทำหน้าที่เป็นตุลาการคณะสงฆ์โดยตำแหน่ง ซึ่งเป็นอำนาจที่มาพร้อมกับตำแหน่งเจ้าคณะปกครองโดยการแต่งตั้ง (Appointment) ทั้งมีพระวินยาธิการ (ตำรวจพระ) เป็นเจ้าหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือในกระบวนการ พยานที่ใช้ประกอบการพิจารณา ได้แก่ พยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ ใช้การแสวงหาความจริงแบบระบบไต่สวน (Inquisitorial System) และกฎหมายที่บังคับใช้มีลักษณะเป็นลายลักษณ์อักษร (Civil Law) แยกเป็น พระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายฝ่ายอาณาจักร ทั้งนี้ เจ้าคณะปกครองถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ มีอำนาจบริหารอำนาจตุลาการ และอำนาจนิติบัญญัติ รวมอยู่ที่บุคคลคนเดียวในลักษณะรวมอำนาจ ซึ่งตามหลักสากล อำนาจทั้ง 3 ไม่ควรอยู่รวมกัน และเจ้าคณะปกครองอาจมีความรู้ความสามารถไม่เพียงพอต่อการใช้อำนาจตุลาการ เนื่องจากเป็นตุลาการโดยตำแหน่ง จึงนำมาซึ่งแนวคิดริเริ่มที่จะแยกอำนาจตุลาการออกจากเจ้าคณะปกครอง ถ่ายโอนอำนาจให้แก่รองเจ้าคณะปกครอง เพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่ของเจ้าคณะปกครองและเพิ่มบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้รอง

เจ้าคณะมากขึ้น ซึ่งการถ่ายโอนอำนาจนั้นอาจเป็นไปได้ยากและใช้เวลานาน แต่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตหากมีการผลักดันจากเจ้าคณะปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการแยกอำนาจตุลาการ ออกจากอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัตินั้น จุดแข็งจุดอ่อน และแนวโน้มความเป็นไปได้ยังคงเป็นเรื่องที่นำศึกษาต่อไป ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กฎหมายมหาชน ฉบับที่ 11 พุทธศักราช 2521 ว่าด้วยการลงนิคมกรรม.
- กฎหมายมหาชน ฉบับที่ 23 พุทธศักราช 2541 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์.
- กฎหมายมหาชน ฉบับที่ 24 พุทธศักราช 2541 ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ.
- กฤษฎา แสงเจริญทรัพย์. (2559). พฤติกรรมอาชญากรในมุมมองทางจิตวิทยา: ศึกษากรณีทฤษฎีบุคลิกภาพ คดี Nathan Leopold และ Richard Loeb. *วารสารกฎหมายสุขภาพและสาธารณสุข*, 2(3), 318-392.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2553). คำอธิบาย หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการดำเนินคดีในชั้นตอน ก่อนการพิจารณา. กรุงเทพฯ: พลสยาม.
- คณิต ณ นคร. (2549). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- จิราภรณ์ อัจฉริยะประสิทธิ์, ไพบูลย์ ชูวัฒนกิจ. (2560). “ความจริง” ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย: มุมมองทางกฎหมายใน วรรณกรรมเรื่อง รากบุญ ของ ช่อมณี. *วารสารนิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 10(2), 23-46.
- พระมหาเสาร์คำ ธมฺมธีโร, ภัสนันท์ พ่วงเถื่อน. (2563). หลักธรรมมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี. *วารสาร มจร สังคมปริทรรศน์*, 9(1), 135-147.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2535, 4 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 109, ตอน 106 ก. หน้า 5-11.
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2549). *นิติศาสตร์ไทยเชิงวิพากษ์*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- สุวัฒน์ชัย ใจหาญ. (2530). คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.
- อุดม รัฐอมฤต. (2558). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.